

**Albert Arribas, *Una opinió profana sobre el gran mercat del món*. (Llibre en premsa)**

Una de les meves imatges preferides d'*El gran mercado del mundo* es troba en un soliloqui que considero un dels fragments més bells de l'obra, en el qual el personatge de la Culpa es pregunta per què l'aparició d'un altre objecte amorós en l'horitzó sentimental dels dos germans ha transformat la seva identitat sense ella saber-ho. La pregunta en qüestió és aquesta:

¿Qué tronco hay en todo el valle / que en sus cortezas no escriba / mi nombre,  
diciendo alguno / más que otros en sus cifras / «vegetativo padrón / soy, que en el  
confuso enigma / de este carácter repito / el tema: la Culpa viva»?

Aquestes *xifres*, aquests *caràcters* convertits en *enigmes confusos* gravats sobre les escorces dels arbres que conformen el bosc de la nostra realitat, són al meu entendre una metàfora extraordinària per pensar en la «desconnexió» que molts de nosaltres tenim respecte al llenguatge simbòlic que vertebra el text de Calderón. Segons la Culpa, tots els senyals humans parlen del mateix, però el pas del temps ha convertit bona part d'aquelles empremtes en indesxifrables, segurament perquè s'han evaporat els codis que havien permès traduir-les en imatges gràfiques.

Si «tots» els signes que ha deixat la humanitat sobre els arbres del món celebren la *culpa*, proclamen als quatre vents la seva intimitat amb ella, què hem d'entendre per aquest concepte? Quan intentem proposar possibles respostes a aquesta pregunta, comencem a sospitar que el mot «culpa», per a nosaltres, també s'ha convertit segurament en un enigma confús que ens impedeix comprendre la possible universalitat que enclou aquest terme. I, per tant, comencem a veure'ns convidats a pensar que el vocabulari teològic —que la teologia mateixa com a tradició de pensament— segurament és un llenguatge, tal com ens recordava Walter Benjamin a la primera de les seves *Tesis sobre la filosofia de la Història*, que trobem tan profusament citades en les bibliografies del pensament crític dels darrers vint anys:

Corre la veu que existia un autòmat construït de tal manera que resultava capaç de replicar a cada jugada d'un escaquista amb una altra de contrària que li assegurava guanyar la partida. Un ninot vestit a la turca, en la boca una pipa de narguil, s'asseia

al tauler recolzat sobre una taula espaiosa. Un sistema d'espills despertava la il·lusió que aquesta taula era transparent per tots els costats. En realitat dins s'asseia un nan geperut que era un mestre en el joc dels escacs i que guiava, mitjançant fils, la mà del ninot. Podem imaginar-nos un equivalent d'aquest aparell en la filosofia. Sempre haurà de guanyar el ninot que anomenem «materialisme històric». Podrà haver-se-les sense més ni més amb qualsevol, si pren al seu servei la teologia que, com és sabut, és avui menuda i lletja i no ha de deixar-se veure de cap manera.

Si acceptem el desafiament de Walter Benjamin de permetre que el llenguatge filosòfic del nostre temps es deixi ajudar pel nan geperut de la teologia, potser ens resultarà més fàcil dotar de significat el concepte de «culpa» sense que quedi desactivat per les connotacions de l'univers religiós que li pesen al damunt. La meua proposta és que en aquest llibre entenguem la culpa com la relació «conscient» amb la vida, és a dir, com la vivència conscient de la paradoxa que ens escindeix entre cos i pensament, entre la nostra finitud com a éssers vius i les nostres il·lusions de desenvolupar una identitat que transcendeixi les nostres limitacions. Entre l'atzar que plana indefugiblement sobre les nostres existències i el miratge de creure'ns capaços de controlar-ho tot.

La Culpa sap, com a testimoni privilegiat de la vida humana, que les principals preocupacions existencials dels nostres avantpassats —com a éssers atrapats en un cos i com a identitats presoneres del llenguatge— parlaven totes del mateix. Amb aquesta imatge, doncs, sembla que Calderón ens animi a situar-nos en una mirada sobre el món que sigui capaç d'establir ponts amb els coneixements més íntims d'altres èpoques —i per tant els més *autèntics*— encara que els codis lingüístics hagin canviat dràsticament de crepuscle en crepuscle.

A la següent rèplica, que no fa sinó continuar el mateix soliloqui que havia estat interromput pels insults dels dos germans, el mateix personatge de la Culpa ens ofereix una altra imatge que sembla voler esmussar els sentits d'aquells espectadors capaços de veure-s'hi interpel·lats. Abans de decidir transvestir-se en el picaresc Pedro de Urdemalas, personatge de moda consolidat literàriament per Cervantes, fa una culta disquisició filològica sobre l'etimologia de la paraula *escàndol*, que prové del terme grec amb què es designaven les pedres que dificultaven el pas en un camí, i que aviat es va emprar per referir-se a una trampa o obstacle per fer caure algú:

El nombre que he de tomar / (pues es corriente doctrina, / que por la oposición tengo / cuantos a Dios se le aplican) / será Piedra; que si ÉL, / la piedra preciosa y rica, / es

fundamental, y a mí / escándalo me apellidan / doctores, seré la piedra / del escándalo y la ruina.

Els «doctors» que «anomenen escàndol» una pedra són, evidentment, aquells erudits que han estudiat el món, i que gràcies als seus coneixements poden conèixer etimològicament les arrels dels conceptes. Es tracta d'una imatge especialment interessant, perquè es refereix a una paraula que amb el pas del temps ha adquirit un significat moral que inicialment li era aliè.

A aquesta capacitat de situar-se amb perspectiva respecte a les connotacions morals de l'«escàndol», cal afegir-hi probablement la presència de la paraula als diversos evangelis canònics. Sens dubte, la cita fa referència sobretot al moment en què Jesús s'adreça al deixeble Simó per posar-li el nom de Pere després que aquest l'hagi reconegut com a messies, afirmant que sobre aquesta pedra fundarà la seva futura Església. [...] Al text de Mateu, de la mateixa manera que Jesús diu que edificarà la seva església sobre el deixeble que l'ha reconegut com a messies, poc després també l'acusa d'haver-se convertit en un adversari que, amb la mateixa funció de pedra, li impedeix avançar en el seu camí. [...] L'advertència que fa Calderón als doctes —als que tenien una formació clerical— és múltiple. El fet que l'obra els interpel·li d'una manera gairebé secreta, difícilment comprensible per als espectadors profans, obre un espai de comprensió del text adreçada al públic cultivat, coneixedor de les llengües clàssiques i de l'hermenèutica bíblica. [...] De la mateixa manera que la comprensió etimològica del mot «escàndol» resulta decisiva en l'elaboració d'aquesta imatge adreçada a una clara minoria dels espectadors, probablement en la comprensió hermenèutica d'aquesta advertència hi trobarem idees importants per al pensament de Calderón en relació amb la condició històrica —i per tant política— de la moral.